

J. K. HUYSMANS'IN *A REBOURS (TERSİNE)* VE TAHSİN YÜCEL'İN *MUTFAK ÇIKMAZI* ROMANLARI ARASINDA BİR KARŞILAŞTIRMA

Abdurrahman Kolcu*

Özet: Joris-Karl Huysmans'ın *A Rebours (Tersine)* adlı romanıyla Tahsin Yücel'in *Mutfak Çıkmazı* romanı birey ile toplum ilişkisini ele alan eserlerdir. Bu iki romanın başkahramanları olan des Esseintes ve Divitoğlu, çeşitli nedenlerle kendi toplumlarından nefret ederler ve evlerinde kendi hayat biçimlerini kurmaya koyulurlar. Ancak bu yeni hayat biçimlerini uzun süre devam ettiremezler.

Bu makalede, birey ile toplum ilişkisini benzer bir şekilde ele alan bu iki roman, özellikle kahramanlar üzerine odaklanılarak karşılaştırılmaktadır. Jean-Paul Sartre'in *Oda* adlı öyküsü de bu bağlamda değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Joris-Karl Huysmans, *A Rebours (Tersine)*, Tahsin Yücel, *Mutfak Çıkmazı*, des Esseintes, Divitoğlu, Jean-Paul Sartre.

A COMPARISON BETWEEN JORIS-KARL HUYSMANS'S *A REBOURS* (AGAINST THE GRAIN) AND TAHSİN YÜCEL'S *MUTFAK ÇIKMAZI*

Abstract: Joris-Karl Huysmans's *A Rebours (Against the Grain)* and Tahsin Yücel's *Mutfak Çıkmazı* are about the connections between the individual and society. The protagonists of these novels, des Esseintes and Divitoğlu hate their society for varied reasons and start to compose their life-styles in their home. However, they can't continue their new life-styles.

In this article, these novels that similarly research the connections between the individual and society, have been compared especially by focusing on the protagonists. Jean-Paul Sartre's story "The Room" has been analysed also in this context.

Keywords: Joris-Karl Huysmans, *A Rebours (Against The Grain)*, Tahsin Yücel, *Mutfak Çıkmazı*, des Esseintes, Divitoğlu, Jean-Paul Sartre.

* Yrd. Doç. Dr., Rize Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

GİRİŞ

Joris-Karl Huysmans'ın 1884 yılında yayımladığı ve *Tersine* adıyla Tahsin Yücel tarafından Türkçeye çevrilen *A Rebours* romanının başkahramanı des Esseintes'tir. Yücel, Huysmans'ın des Esseintes'i yazar, sanatçı, estetik, dandy ve aynı zamanda eşcinsel olan Robert de Montesquiou'dan ve biraz da kendinden yola çıkarak yarattığını, onun, 'décadent' kelimesiyle kendilerini adlandıranların yani sembolizmi hazırlamış olan karamsar edebiyat okuluna bağlanan edebiyatçıların örnek kişisi olduğunu belirtmektedir.¹ Oscar Wilde'in *Dorian Gray'in Portresi* adlı romanında Lord Henry'nin Dorian Gray'e gönderdiği ve Dorian Gray'in senelerce etkisinden kurtulamadığı sarı kitap *A Rebours*, aynı şekilde Dorian Gray'in bizzat kendisinin bir nevi ilk kademesi olarak gördüğü genç Parisli de, des Esseintes'tir.²

Des Esseintes'in ailesinin geçmişi, eğitimi, aldığı ev, bu evi almadan önceki hayatı, kendisinin aşırı süslü ve yapay zevkine göre döşettiği bu evdeki hayatı, romanda ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Romanda, kendi yapay zevkine göre oluşturduğu kitap koleksiyonu, edindiği değişik sera bitkileri ve bunlar gibi yapay ve sıra dışı özellikleri olan nesnelere ile kokular üzerinde durulmakta, bunlarla des Esseintes'in önceki hayatına ait ayrıntılara göndermeler yapılmakta, onun düşünce ve duygu dünyası betimlenmektedir.

Des Esseintes, evinde nevroza bağlı olarak birçok sağlık sorunu yaşar. Doktorlar, mide rahatsızlıkları artan des Esseintes'e iyileşmesi için tekrar topluma katılması gerektiğini belirtirler. Romanın sonunda des Esseintes, hiç istemese de, tekrar Paris'e dönmek zorunda kalır.

Bu makalenin konusunu oluşturan diğer eser ise, Tahsin Yücel'in 1960 yılında yayımladığı ilk romanı olan *Mutfak Çıkmazı*'dır. Romanın başkahramanı İlyas Divitoğlu'dur. Soylu bir aileden gelen ve hukuk öğrenimi görmekte olan Divitoğlu, evlenmek istediği Emel adlı kız arkadaşı tarafından reddedilir ve kendisine gönderilen paranın azalmasının da etkisiyle hayat biçimini değiştirerek kendini, evinde yemek yapmaya adanır. Basur rahatsızlığı yüzünden tedavi görmek zorunda kalan Divitoğlu, arkadaşı Murat ve Emel ile Adana'ya gidip Murat'ın çiftliğinde aşçı olur ve burada aşçılığı ona yakıştıramayan Mustafa adlı bir akrabası tarafından öldürülür.

Ağırhalklı olarak toplum - birey ilişkisinin ele alındığı bu iki romanı, başkahramanları üzerine odaklanarak *soyluluk, kendini evine*

kapama ve evden çıkış şeklinde olmak üzere üç başlık altında karşılaştırmak mümkündür.

SOYLULUK

Des Esseintes de Divitoğlu da soylu kişilerdir. *Tersine* romanının başkahramanı, tam ismiyle Jean Floressas des Esseintes, Floressas des Esseintes ailesine mensuptur. Romanda Lourps Şatosu'nda saklanan birkaç portreye bakılırsa, bu ailenin eski zamanlarda atlet yapılı askerlerden ve yabanıl subaylardan oluştuğu belirtilmekte ve şöyle devam edilmektedir:

"Güçlü omuzlarıyla kapattıkları eski çerçevelerinde iyice sıkışmış durumda, kımiltısız gözleri, yatağan biçimi bıyıkları, çıkıntısı zırhların kocaman kabuğunu dolduran göğüsleriyle insanı ürkütürlerdi."³

Des Esseintes'in ailesi, gücünü zaman içinde kaybetmiştir. Ailesinin çöküşü, akışını, hiçbir şüpheye yer bırakmayacak bir biçimde, düzenli olarak sürdürmüş; erkeklerin dişileşimi gittikçe daha bir belirginleşmiş ve des Esseintesler, çağların yapıtını tamamlamak istercesine, iki yüzyıl boyunca çocuklarını kendi aralarında evlendirmiş, kalan güçlerini de akrabalar arası evliliklerde tüketmişlerdir. Romanda belirtildiği şekliyle, bir zamanlar neredeyse tüm l'Île-de-France ve la Brie topraklarını kaplayacak kadar kalabalık olan bu ailenin kansız ve sinirli, otuz yaşında, ince uzun bir genç adam olan Jean adlı tek bir torunu yaşamaktadır.

Mutfak Çıkmazı'ndaki İlyas Divitoğlu'nun ailesi de köklü ve soyludur:

"Geçmişini düşündüler mi gözleri dolardı. Önce bir gurur büyürdü göğüslerinde, sonra bir utanç büyürdü, zehir gibi bir keder büyürdü. Derin derin göğüs geçirirlerdi. 'Divitoğlu soyu çöktü' derlerdi. Oysa bu soy çökecek soy değildi"⁴

Divitoğullarının bir zamanlar hükümet içinde hükümet olduğu, hatta hükümetten de güçlü olduğu, kasabada onlar ne isterse gerçekleştiği belirtilmekte, başka insanları da düşünen bu ailenin yardımseverliği ve zenginliğine romanda özellikle vurgu yapılmakta ve bütün bu durum özetlenircesine şu ifadeye yer verilmektedir: "*Toplar, tüfekler yıkamazdı Divitoğullarını.*"⁵ Bununla birlikte, tıpkı des Esseintes'in ailesi gibi, Divitoğlu'nun ailesi de zamanla çöküşe geçmiştir. İlerleyen dönemlerde çocuklar çoğalmış, mallar bölünmüş, bölünen malların kimini kadınlar, kimini dostlar, kimini de

sonsuz cömertlik götürmüştür. Artık zor geçinen Divitoğullarına kala kala dedelerinin destanlaşmış anıları kalmıştır. Ancak yine de "hep öyle soylu, hep öyle yüce gönüllü" dürler.⁶

Des Esseintes'in ailesinin iki yüzyıl boyunca çocuklarını kendi aralarında evlendirmesi gibi, Divitoğlu'nun ailesinde de evlenme konusunda sıra dışı bir tercih söz konusudur. Divitoğulları, soylarına yaraşır eş bulamadılar mı evlenmemişlerdir.

İlyas Divitoğlu, des Esseintes'in aksine kendi ailesinin yaşayan tek torunu değildir; ancak geçmişi düşündüklerinde "Divitoğlu soyu çöktü" diyen ailesinin âdeta tek torunuymuş gibi algılanır:

"İlyas bir taneydi, İlyas eşsizdi. İlyas bütün umutlarıydı. Yıllardır üzerine titrerlerdi. Yemez, İlyas'a yedirtirlerdi, giyemez, İlyas'a giydirtirlerdi. Gerekirse canlarını bile verebilirlerdi uğrunda. Çünkü İlyas her şeyleriydi: parlak gelecekleri, şanlı geçmişleriydi..."⁷

Görüldüğü gibi des Esseintes ve Divitoğlu'nun ailelerinin nite-likleri arasında birden çok benzerlik bulunmaktadır. Ayrıca, *Tersine* romanının kahramanı, tam adıyla Jean Floressas des Esseintes, romanda genellikle, sadece soyadı olan 'des Esseintes' şeklinde geçerken, *Mutfak Çıkmazı*'nda İlyas Divitoğlu'nun da genellikle, soyadı olan 'Divitoğlu' şeklinde geçmesini bir başka benzerlik olarak dile getirebiliriz.

KENDİNİ EVİNE KAPAMA

Des Esseintes ve Divitoğlu'nun bir başka benzer yönleri ise içinde yer aldıkları topluma, toplumun değerlerine, üyelerine ve onların yaşayış biçimine yönelttikleri eleştiri ve bütün bunlara karşı duydukları tiksintidir. Des Esseintes, Cizvit okulundan ayrıldıktan sonra akrabası ve vasisi Kont de Montchevreil'in ailesini merak, aylıklık ve nezaket dolayısıyla sık sık görmeye gider. Onların vasıtasıyla birtakım soylu yaşlı kişilerin yer aldığı bir ortamda bulunur. Bu ortamda birkaç kez bulunduktan sonra kendi yaşında ve kendi dünyasından gençlerle ilişki kurmaya karar verir. Ancak bir yıllık bir deneyimin ardından kendi akranlarıyla kurduğu bu arkadaşlığın sonucu, uçsuz bucaksız bir bıkkınlık olur. Des Esseintes, coşku parıltısından, kanın ve sinirlerin gerçek kıskırmasından yoksun girişilen haz hayatlarını kolay ve bayağı bulur; onları yavaş yavaş bırakarak edebiyatçılara yaklaşır.

Des Esseintes'in düşüncesinin edebiyatçılarda daha çok yakınlık bulması ve onların aralarında daha bir rahatlık duyması gerekirken

bu deneme de yeni bir aldaniş olur onun için. Edebiyatçıların, kindar ve bayağı yargılarına, sıradan konuşmalarına, bir eserin değerini baskı sayısına ve satış kazancına göre ölçen tiksindirici tartışmalara başkaldıran des Esseintes, onların dışındaki değişik insanları da tanıma fırsatına sahip olmuştur. Din alanında özgür düşünenleri, burjuva sınıfının öğretilerine bağlananları, başkalarının düşüncelerini boğmak için tüm özgürlükleri isteyenleri, aç gözlü ve utanmaz katı ilkeçileri tanır ve onları eğitim açısından, sokağın köşesindeki kunduracıdan daha aşağı bulur. Bütün bu deneyimler onu olumsuz düşüncelere iter. İnsanlığa karşı horgörüsü artar. En sonunda, toplumun büyük ölçüde haytalardan ve budalalardan oluştuğunu düşünür. Des Esseintes, bu durumda, romanda belirtildiği şekliyle, incelikle hazırlanmış bir ıssız köşe, rahat bir çöl, insan budalalığının sonu gelmez tufanından uzakta, sığınabileceği, kımiltısız ve ılık bir gemi düşler. İçini kemiren bu evrensel horgörüde onu bir tek kadın tutkusunun tutabilme imkânı vardır; ancak bu tutku da yıpranmıştır. Onun, kadınlarla cinsel yetersizliğin eşliğine gelecek denli yoğun, çeşitli ve sıra dışı ilişkilerinden sonra insanlardan uzakta bir köşeye çekilme, kapanma gibi düşünceleri güçlenir. Lorps Şatosu'nu ve diğer varlıklarını satar, devlet tahvilleri alıp yıllık belli bir miktar geliri bir araya getiren des Esseintes, içinde dinginglikle yüzmeyi tasarladığı küçük evi almak ve döşemek için belli bir miktar para ayırır ve Paris'in yakınlarında Fontenay'de bu evi bulur. Bu evi bulmadan önce Paris'teki hayatının son aylarında des Esseintes'in toplumla ilgili düşünceleri oldukça karamsardır. Des Esseintes, dolandırıcılık ve paradan başka hiçbir şey düşünmeyen ve yalnızca sıradan kafaların bayağı eğlencesi, yani politika için erişilebilir kalan dar tüccar beyinlerinde kendi düşüncelerine karşı, edebiyata, sanata, kısacası hayranlık duyduğu her şeye karşı bir tiksinti sezinler. Yeni kuşaklardan, lokanta ve kahvelerde yüksek sesle konuşma ve gülme gereksinimini duyan, pardon bile demeden kaldırımlarda insanları iten ve özür bile dilemeden, selam bile vermeden, bir çocuk arabasının tekerleklerini insanın bacaklarının arasına iteleyerek korkunç kaba sınıftan nefret eder.

Des Esseintes'in topluma karşı horgörüsünün ve nefretinin benzerini Divitoğlu'nda da görmekteyiz. Divitoğlu'nun topluma karşı duyduğu tiksinti, evlenme teklifini Emel'in reddetmesi ve memleketinden kendisine gönderilen paranın azaldığı haberini almasından sonra belirginleşir. Divitoğlu, karlı bir havada gezerken bu tiksintiyi ciddi bir şekilde hisseder. Bir kahveye girer, kendi hâllerinde

insanlar görür ve hemen oradan çıkar. Ardından bir muhallebiciye giren Divitoğlu, orada da, başka yerlerde de duramaz. İçinden kaçmak gelir; ancak nereye kaçacağını bilemez. Gelip geçen insanlara hışımla, sonsuz bir kinle bakar. Divitoğlu her şeyden tiksiniyor. Güven, iyilik, kardeşlik, dostluk duygusunu içinden iyiden iyiyeye silmek ister. Aldatıldığını düşünen Divitoğlu, daha fazla aldatılmak istemez; insanların hiçbirine güvenmemeye ve onları sevmeye başlar.

Bir simitçiyle karşılaşan Divitoğlu'nun canı simit çeker. Cüzdanını çıkarır ve parasının çok azaldığını fark eder. Tiksintisi büsbütün kabarıyor. Divitoğlu bu duruma sebep olarak da yine insanları görür. İnsanları, zorbaları alkışlamakla, kötülerini el üstünde tutmakla, zayıfları ve iyiliği ezmekle itham eden Divitoğlu, bu dünyadaki olumsuzlukların kaynağı olarak yine onları görür ve hepsinin kendisini reddeden Emel gibi olduğunu düşünür. İçinde kalan azıcık sevginin de kendisi için olduğunu hisseder. Aşağıda alıntılanan cümlelerde görüldüğü gibi Divitoğlu'nun topluma yönelik öfkesi iyiden iyiyeye artmıştır:

"Sağlam bir inanç vardı içinde, iyiden iyiyeye duyuyordu: bunlardan, bu insanlardan değildi kendisi. Belki böndü, budalaydı, belki değersiz bir kişiydi, ama bunlardan değildi, yabancıydı hepsinin. Onlar arasında harcadığı çabaları, onlarla geçirdiği saçma sapan günleri düşündükçe kendi kendine de kızıyordu."⁸

Divitoğlu, Yargıtay'a üye olmak gibi eski düşlerini bile hor görmeye başlar. Birlikte çalışacağı insanları, beyinleri ve yürekleri çamurlanmış, içten pazarlıklı kişiler olarak görür. Bu düşünceden dolayı yaşadığı pişmanlığı "*Deliymişim!*" şeklinde dile getirir. Divitoğlu'nun içinden gene kaçmak gelir. Issız sokaklara sapar, serseriler gibi dolaşır, bir insanla karşılaştığında başını çevirir ve onu görmek istemez. Aynı gün, arkadaşı Murat'ın evinde Murat'ın babasının arkadaşı olan bekâr bir memurla tanışır. Bu kişi yemeklerini evde kendisinin yapmasından, öğle yemeklerini sefer tasından yemesinden söz açar. Divitoğlu ısrarla susmasını ister bu adamın. Fakat adam anlatmaya devam eder. En sonunda adamın yakasına yapışır. Adam, Divitoğlu'na bir tokat attıktan sonra gider. Ancak bu sürtüşmenin hemen öncesi, Divitoğlu'nun kendini yemek yapmaya adanmasının âdeta eşigidir. Divitoğlu, bu memurun yüzündeki gülümsemeyi korkunç bulur. Bu gülümsemede yıkılmış ve ezilmiş insanın gücünü, insanı hayvana eşit kılan ama ondan yüceliği alıp götürmeyen garip bir gücü, değerlerin ezildiği ve çiğnendiği yerlerde in-

sana tek dayanak olan içgüdüyü, avı avcısına saldırtan içgüdüyü fark eder. Bu gücü şu şekilde niteler:

“Bütün yokluklara, bütün düşkünlüklere karşın, zulümlere, baskılara, alçaklıklara karşın, insanları ayakta tutan, insanları ta bugüne kadar getiren güç. Beş duyunun elin ayağın gücü...”⁹

Divitoğlu, bu olaydan hemen sonra Murat’ın evinde ani bir şekilde yemeklerini kendisi yapmaya karar verir. Mutfak aletlerini de ondan alır.

Des Esseintes ve Divitoğlu’nun insanlara yönelik bakış açılarını ve hayat biçimlerini değiştirmeye yönelik kararı alış süreçlerini karşılaştırdığımızda, des Esseintes’in, toplum içinde, insanların arasında kalmak için âdeta bütün kapıları çaldığını, her yolu denediğini, soyluların soyundan gelen yaşlılardan akranlarına, edebiyatçılara, kadınlara değin geniş bir yelpaze içinde arayışta bulunduktan sonra kararını verdiğini; Divitoğlu’nun ise kararını daha hızlı bir şekilde aldığını görmekteyiz. Emel’den beklediği yanıtı alamamak, kendine gönderilen paranın azalması onda insanlara yönelik tiksintinin birdenbire açığa çıkmasına yol açmıştır. Topluma yönelik tiksintinin birden açığa çıkması gibi yemeklerini evinde yapma kararı da, Murat’ın evinde yemeklerini kendi yapan bir bekâr memuru tanınmasından sonra, aniden verir.

Des Esseintes ve Divitoğlu karar verdikten sonra yeni hayat biçimlerini oluşturmaya başlarlar. Des Esseintes evini döşemecilere teslim etmeden önce derin araştırmalar ve düşüncelere dalar. İnce ayrıntılar üzerinde uzun uzun durur, hatta bir halısının, üzerindeki renkleri daha iyi göstermesi için, başasını özel taşlardan süsletip bir kaplumbağayı halının üzerine koydurtmaya varacak denli sıra dışı zevkine göre evini döşetir. Lourps Şatosu’nda görev yapmış ve karı koca olan yaşlı iki uşağı getirtir des Esseintes, onlara evin birinci katını verir ve kendini evin içinde de onlardan olabildiğince soyutlamak için düzenlemeler yapar. Evinde kitaplığındaki kitaplardan esinlenerek Latin ve Ortaçağ edebiyatı, Hristiyanlık hakkında değerlendirmelerde bulunur. Koku alma konusunda usta olduğu için kokular hakkında ayrıntılı yorumlar yapar. Doğanın artık gününü doldurduğunu düşünen ve yapaylığa özel önem atfeden des Esseintes, içindeki sıkıntıdan kurtulmak ve zaman geçirmek için seralardan, yalancı çiçeklere benzeyen gerçek çiçekler getirtir, estamp dosyalarına yönelir. Bir ara Londra yolculuğuna çıkmaya karar verir; ancak Paris’ten tekrar evine

döner. Kısacası des Esseintes'in toplumdan kaçarken kendine bulduğu adres, içini kendi zevkine göre döşettiği evi ve bu ev içindeki bir yapay hayattır. Toplumdan tiksinen ve kaçan birinin kuraacağı hayatın topluma yönelik olmaması gerekir. Des Esseintes'in bu yapay hayat biçimi, kendine dönüktür ve bu yapay hayatı evinde yaşadığı kadar, birtakım anılar, kitaplar, kokular, estampolar, bitkiler ve bunun gibi şeylerin tahrikiyle bilinci ve muhayyilesinde de yaşar.¹⁰

Des Esseintes, bu yapay hayat biçimini oluştururken yer yer büyük sevinçler yaşar. Örneğin, bağasını değerli taşlarla döşettiği kaplumbağası geldiğinde hissettikleri şunlardır:

"Tam anlamıyla mutlu buldu kendini; altın rengi bir fon üzerinde bu alev alev taç parıltılarıyla gözleri sarhoş oluyordu; sonra alışkanlığının tersine, iştahı yerindeydi ve üzerine olağanüstü bir tereyağı sürülmüş kızartılmış ekmeklerini bir çay fincanına, kusursuz bir Si-a-Fayoune, Mayou-tann, Kansky, olağanüstü kervanlarla Çin'den Rusya'ya gelmiş sarı çaylar karışımına batırıyordu."¹¹

Des Esseintes, seralardan garip ve sıra dışı çiçekler getirttiğinde de, koku alma ve onları yorumlamakla meşgul olurken de benzer mutluluk anları yaşar. Bununla birlikte, des Esseintes, bu yeni hayat biçiminde hep böyle mutluluklar yaşamaz. Bu yapay hayat biçimine, bir sonraki başlıkta ayrıntılı bir şekilde değineceğimiz bedensel rahatsızlıkları da giderek artan bir şekilde eşlik eder ve en sonunda onu bu yapay hayattan vazgeçmek zorunda bırakır.

Divitoğlu ise toplumdan kaçıp evine kapanırken des Esseintes gibi sofistike, çok yönlü ve en ince ayrıntısına kadar düşünülmüş bir yapay hayat biçimine kıyasla çok daha sıradan ve basit bir tercihte bulunmuş, kendini mutfağa ve yemek yapmaya adanmıştır. Aslında des Esseintes de yemek yapma konusuna ilgisiz değildir. *Tersine* romanının sonlarına doğru midesiyle ilgili rahatsızlıkları artan des Esseintes, doktorun kendisine verdiği yemek reçetesini okuduktan sonra şöyle düşünür:

"Dalıp gitti. O ki, midesinin haraplığı nedeniyle, mutfak sanatıyla ciddi olarak ilgilenememişti, birdenbire kendini yalancı 'gurme' düzenlemeleri üzerinde düşünür buldu..."¹²

Divitoğlu, tam da des Esseintes'in midesinin haraplığı nedeniyle yapamadığı şeyi yapar, kendini mutfak sanatına adar. Bu yeni hayat biçiminde, tıpkı des Esseintes gibi, evinde mutluluk ve sevinç anları yaşar. Divitoğlu yemek yaparken kendinden geçer. Aşağıda-

ki alıntıda onun kendini yemek yapmaya ne derece tutkulu bir şekilde adanmış olduğunu görmekteyiz:

“Divitoğlu artık coşmuş, yeryüzünden uzaklaşmış bir sanatçıydı, yaşayışı, varı yoğu sanat olmuş bir sanatçı gibiydi. Durmadan yaratıyordu, yarattıklarına hayrandı.”¹³

Bir arkadaşından telefonda bir yemek kitabının adını alan Divitoğlu bu kitabı edindiğinde de, daha sonra çok pahalı yeşil yemek kitaplarını satın aldığı da ve arkadaşı Selami'nin yaptığı yemekler konusundaki olumlu ve övgü dolu değerlendirmelerini duyduğunda da büyük mutluluk anları yaşar. Ancak, tıpkı des Esseintes gibi, Divitoğlu için de bir müddet sonra evindeki hayatını bırakmasına yol açan bir süreç başlar.

EV DEN ÇIKIŞ

Des Esseintes, Yücel'in 'sinirce' kelimesiyle karşıladığı nevrozdan dolayı birçok rahatsızlık yaşar. Karabasanlardan koku sanrılarına, görme bozukluklarından bir saat gibi kurulmuş sert öksürüklere, damar ve yürek gürültülerinden soğuk terlere ve işitme yanlısamalarına kadar birçok sağlık sorunu yaşayan des Esseintes'in, yine nevroza bağlı olarak ortaya çıkan mide rahatsızlığı ise romanın sonlarına doğru iyice yoğunlaşır. Des Esseintes, aynaya baktığında kendisindeki değişimi gözlemler ve ürker. Aynada kendini zor tanır, yüzü toprak rengini almıştır, dudakları şişmiş ve kurudur, dili kırışık ve derisi pürüklüdür. Zayıflığından, her türlü besin denemesini boşa çıkaran önlenemez kuzmalarından ve içine daldığı bu çöküntüden çok, bu yüz değişimi onu ürpertir. Doktor çağırarak zorunda kalır. Doktor, ona bir rejim önerir. Bu rejimi takip ettikten bir süre sonra iyileşmeye başlar. Organları düzelir, gücü yerine gelir; bir bastona dayanarak ve mobilyalara tutunarak yürümeyi dener.

Doktor, bir sonraki gelişinde ise işin en acil yanını ele aldığını, hiç iyileşmemiş olan ve daha yıllarca sürecek perhiz ve bakımlar gerektiren sinirceye, nevroza el atmak gerektiğini bildirir. Des Esseintes'e, evinin bulunduğu Fontenay'de izlenmesi imkânsız olan kaplıca tedavisine başlamadan önce, bu yalnızlığı bırakmasını, Paris'e gelip herkesin hayatına dönmesini, kısacası başkaları gibi eğlenmesi gerektiğini belirtir. Des Esseintes başkalarının eğlencelerinin kendini oyalamadığını dile getirirse de, doktor onun bu yakın-

masını tartışma gereği duymaz. Doktor, ondan istediği bu köklü hayat değişiminin, bir hayat veya ölüm, bir sağlık ya da yakın gelecekteki bir delilik sorunu olduğunu kesin bir şekilde dile getirir.

Des Esseintes, Paris'e gider ve başka uzmanlarla da görüşür. Ancak hepsi aynı görüştedir. Çaresiz bir şekilde Paris'te bir ev kiralamaya ve eşyalarını taşımaya karar verir. Des Esseintes'in topluma dönüş kararı onun için büyük bir sıkıntı hâlini alır. Romanda bu durum şu cümlelerle belirtilmektedir:

"O kendini toplumdan sürgün etmemiş miydi? Kendisi gibi, düşünceye sürgün olmayı, düste tutuklu kalmayı deneyecek bir adam tanıyor muydu? Bir tümcenin inceliğini, bir resmin derinliğini, bir düşüncenin özünü değerlendirebilecek bir adam, ruhu Mallarmé'yi anlayacak, Verlaine'i sevecek kadar gelişmiş bir adam tanıyor muydu?"¹⁴

Des Esseintes'in, döneceği toplumun kazanma iştahına, yozlaşmışlığına yönelik bir tepkisi vardır. Hatta ona göre, ticaret manastırları bile sarmıştır. Bununla birlikte, her şeye rağmen beğenileri açısından kendileriyle bir noktaya kadar ilişki kurmayı umabileceği kişilerin kilise adamları olduğunu düşünür. Genellikle bilgili ve görgülü olan piskoposluk kurulu üyeleri topluluğu içinde hoş ve tatlı birkaç akşam geçirebileceğini umar. Ancak onların arasında da aradığını tam olarak bulamayacağını bilir. Kendisinin benimsemeye yöneldiği özel dindarlığın bir rahiple tartışılmayacağını öngörür. Hiçbir akrabası, hiçbir dostu bulunmayan Paris'te nasıl yaşayacağını düşünür ve topluma yönelik tepkisi açık bir şekilde şu cümlelerde ortaya çıkar:

"İyi ya, yıkıl, ey toplum! Geber, eski dünya!' diye haykırdı des Esseintes, düşüncesinde canlandırdığı görüntünün iğrençliği karşısında tepesi atmıştı; bu haykırış onu ezen karabasani yarıda bıraktı."¹⁵

Des Esseintes'i yapay bir hayata iten başlıca neden, asla onaylamadığı toplum, toplumun yaşama biçimi, insanların dar bakış açısı ve değerleriydi. Evine kapanıp kendi yapay hayat biçimini kurmakla toplumdan, insanlardan kaçmış, uzaklaşmıştı. Şimdi topluma, onun yaşama biçimine ve değerlerine dönmek gibi bir zorunluluk karşısındadır. Toplumla kendisi arasında derin karşıtlıklar olan bir kişi olarak büyük bir gerilim içindedir. İki gün sonra gerçekleşecek olan Paris'e dönüşünün öncesinde, döneceği toplumla ilgili olarak yaptığı değerlendirmeler o kadar karamsar ve olumsuzdur ki, Tanrı'ya yakarıp ondan yardım ister. Bu yakarış aynı zamanda romanın son cümleleridir, yani des Esseintes'in topluma döndükten sonraki

hayatı romanda anlatılmaz. Topluma dönüş kararını alması ve bu kararın onda yarattığı sarsıntının anlatılmasıyla roman biter.

Des Esseintes gibi Divitoğlu için de evinden çıkmasıyla sonuçlanan bir süreç söz konusudur. Bu süreç de tıpkı des Esseintes'inki gibi hastalıkla birlikte başlar. Ancak bu hastalığın öncesinde Hukuk Fakültesi'nden hocası olan Orhan Bey'in, Selami'yle birlikte ona yaptığı ziyaretten bahsetmemiz gerekir. Orhan Bey, bu ziyarette onu bu hayat biçiminden vazgeçirmeye çalışır. Gerekirse hastaneye yatıracağını ve onu kurtaracağını söyler. Ancak Divitoğlu, Orhan Bey'in ısrarlarına karşı duyarsız kalır, iş kavgaya kadar varır.

Divitoğlu'nun evden çıkma sürecini başlatan sağlığının bozulması durumu ise romanda şu cümlelerle ifade edilmektedir:

"Sağlığı da iyi değildi. Bunca Fransız yemeğinden sonra raki ve çiğköfte midesini bozmuştu. Eski gücü yoktu şimdi, yürürken bacakları titriyordu. Tıraşlı yüzü sapsarıydı."¹⁶

Divitoğlu, des Esseintes kadar olmasa da midesinden rahatsızdır. Yine des Esseintes'in mide rahatsızlıklarından sonra aynaya baktığında yüzünün toprak rengini aldığını fark edişi gibi Divitoğlu'nun yüzü de sapsarıdır. Aynı şekilde Divitoğlu'nun da yürürken bacaklarının titremesi, doktorun ilk tedavisinden sonra des Esseintes'in tutuna tutuna yürümesini hatırlatır. Ancak Divitoğlu'nu doktor çağırmaya sevk eden asıl neden başkadır. Onun basur yarası gitgide büyür. Artık dayanamaz bir noktaya geldiğinde evinden dışarı çıkarsa da ağlayarak evine döner. Ev sahibi kadınla karşılaşır ve ondan, arkadaşı Murat'ın doktorla birlikte gelmesini ister. Doktor gelir ve bir reçete yazıp gider. Doktorun gidişinden sonra Murat, ona kendisi ve Emel ile birlikte Adana'ya, çiftliğe gitmeyi teklif eder. Bir hafta sonra birlikte giderler. Böylelikle Divitoğlu kendini kapattığı ve içinde yemek yapmaya adanmış evinden çıkar.

Mutfak Çıkmazı'nda Divitoğlu'nun evinden çıkma süreci bir hastalıkla başlamış olsa da des Esseintes gibi ille de toplum içinde yaşamasını gerektiren bir zorunluluk söz konusu değildir. Divitoğlu, evinden, mutfağından çıksa da Murat'ın çiftliğinde, yine mutfakta aşçı olarak çalışır. Yani bir mutfaktan çıkıp diğerine girer. Romanda Divitoğlu'nun bu çiftlikte kederlendiği, benliğini özlem, pişmanlık, yalnızlık gibi duygular sardığında yaşadıkları şu şekilde ifade edilmektedir:

"Mutfaktan dışarı çıktığı, bahçelerde, tarlalarda, güneşlerde, gölgelerde, karanlıklarda miskin miskin dolaştığı saatler, bu duyguyu bütün yoğunluğuyla yaşadığı saatlerdi. Alıp başını gidiyordu deli gibi. Bazı bazı adımları hızlandı-

yordu. Koştuğu, soluk soluğa geldiği, bir köşeye yığılıp kaldığı zamanlar bile vardı. 'Beni yalnız ölüm paklar.' diyordu gene. Ölüm isteği içinde şahlanıyordu. Ama çabuk söniyordu. Emel vardı gerisinde, bu çiftlikte Emel yaşıyordu, bir türlü kaçmaması, ölmemesi bundandı belki de. Bağdaş kurup oturuyordu. 'Beni yalnız ölüm paklar.' diyordu kendi kendine. Ama kendisi de biliyordu: Bunlar anlamlarını yitirmiş sözlerdi! Her şey yitirmişti anlamını, her şey değişmişti, bitmişti artık, çırpınmak, üzülmek, boştu saçmaydı. Yitmeyen, bitmeyen bir tek şey vardı, bu da mutfaktı, bu çiftlik mutfağı. Bir lokanta mutfağı bile değildi, birkaç kuruş para bile getirmiyordu. Ama olan olmuştu bir kez: Her şeyi bu mutfaktı işte, yaşamı bu mutfaktı! Yaşamını değiştirmek de istemiyordu."¹⁷

Divitoğlu'nun, inatçı olduğu bilinen Orhan Bey'in bütün ısrarlarına, telkinlerine karşı direnmesi, evinden çıkıp Murat'ın çiftliğinde aşçı olduğunda da hayat biçimini değiştirmek istememesi, bize varoluşçu düşünür ve yazar Jean-Paul Sartre'ın "Oda" adlı öyküsünü hatırlatmaktadır. Bu öyküde Eve adlı bir genç kadın, hasta ve aklı dengesini her geçen gün biraz daha kaybeden Pierre'le evlidir. Eve, kocasıyla bir apartmanda yaşamaktadır. Pierre'in odasında onun normal dışı tutum ve davranışlarına eşlik etmektedir. Eve'in babası, ona, kocasını bir hastaneye yatırmasını ve kendisinin de yeni bir hayata başlamasını önerir. Pierre'in kendine ihtiyacı olmadığını farkında olan Eve'in durumu romanda şu şekilde ifade edilmektedir:

"Bir biçim gurura kapılıp artık kendisinin hiçbir yeri olmadığını düşündü. «Düzenli insanlar benim kendilerinden yana olduğumu sanıyorlar. Fakat ben bir saat bile aralarında duramam. Şurada, işte ben bu duvarın öbür tarafında çile doldurmak zorundayım ben. Fakat dışarıda, bana kimse aldırış etmez.»"¹⁸

Eve'in kendi hayat biçimi ve dışarıdaki hayatla ilgili düşünceleri bu şekildedir. Divitoğlu'nun Orhan Bey'in bütün ısrarlarına karşın mutfakta hayatına devam etmesi ve mutfağın dışında yeni bir hayat biçimini denemek istememesiyle, Eve'in babasının bütün önerilerine karşın kocasıyla birlikte ve kocasının *oda*'sında yaşaması, dışarıda yeni bir hayat tarzını mümkün görmemesi arasında bir benzerlik olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca, Eve'in hayat tarzını değiştirmemesinin bahanesi olarak kocası Pierre'i göstermesiyle, yukarıda *Mutfak Çıkmazı*'ndan yapılan alıntıda da görüldüğü üzere, Divitoğlu'nun çiftlikten çıkmamasının bir sebebi olarak Emel'in çiftlikte bulunuyor olmasını göstermesi arasında da bir benzerlik olduğu düşünülebilir.

Mutfağın dışında bir hayatı istemeyen Divitoğlu, akrabası ve sonra katili olacak olan Mustafa'nın gelişinde Divitlerin bir üyesi

olması durumunu ve bunun getirdiği sorumlulukları kabul etmez. Romanın son paragrafında ise onun durumu şu şekilde açıklanır:

“Ama doğru söylüyordu, yalanı yoktu: Divitoğlu gerçek Divitoğlu değildi artık. O çoktan ölmüştü, öldürmüşlerdi. Görünüşü, yüzü, sesi bir aşçıda kalmıştı, ama İlyas Divitoğlu yoktu artık, çoktan ölmüştü.”¹⁹

Alıntıladığımız bu cümlelerde, Divitoğlu’nu evine kapanmasına iten nedenlere, yani Emel’e, toplumun verdiği tiksintiye ve bunların devam eden etkisine göndermede bulunmaktadır. Bu cümlelerde aynı zamanda Divitoğlu’nun yaşadığı dönüşüm de ifade edilmektedir. Bu dönüşüm, köklü ve yüksek itibarlı ailesinin kendisinden çok büyük beklentileri bulunan, Emel ile evlenmek isteyen ve Yargıtay üyesi olmayı hedefleyen bir Hukuk Fakültesi öğrencisinin, bir aşçıya dönüşmesi ya da yukarıdaki alıntıya göre dönüştürülmesidir. Des Esseintes, sağlık sorunlarının getirdiği bir mecburiyet nedeniyle topluma dönme kararını vermek zorunda kalırken Divitoğlu için böyle bir mecburiyet yoktur. Des Esseintes bütün çekincelerine rağmen kaçtığı topluma dönmeyi düşünürken, “*Beni ölüm paklar.*” diyen Divitoğlu için her şey zaten anlamını yitirmiştir. Hayatı, mutfak olmuştur ve bunu değiştirmek istemez. Kısacası des Esseintes ile Divitoğlu topluma dönme konusunda farklı tutumlar sergilerler. Bu tutum farklılığında, des Esseintes’in yaşamak için topluma dönmekten başka şansının olmaması ve Divitoğlu’nun kendisini yalnız ölümün paklayacağını düşünmesine yol açan bilinç durumu belirleyici etkenlerdir.

SONUÇ

Tersine ve Mutfak Çıkmazı adlı romanlar, başkahramanlar üzerine odaklanmıştır. Her iki romanda da başkahramanlar üzerinden ağırlıklı bir şekilde birey-toplum ilişkisi işlenmiştir. Bireyin topluma hâkim olan hayat biçimi ve değerlerin ötesinde alternatif bir hayat düzeni bulma yolundaki arayışı ve bu arayıştaki gerilim, bu iki eserde ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Her ikisi de soylu ailelere mensup, 19. yüzyılın son çeyreğinin Paris’ine ait des Esseintes ile 20. yüzyılın ortalarının İstanbul’una ait Divitoğlu, bu arayışı gerçekleştirirler. Çeşitli nedenlerle kendi toplumlarının hayat biçimine ve değerlerine büyük bir tepki geliştiren des Esseintes ve Divitoğlu, sözünü ettiğimiz bu arayışta, toplumla ilişkilerini asgari düzeye indirip kendini eve kapama, evde kendi hayat biçimini oluşturma yolunda düzenlemeler yapma ve topluma dönme durumu karşısında

ise büyük bir sarsıntının eşiğine gelme şeklinde olmak üzere benzer bir seyri takip ederler. Bunun yanı sıra, Tahsin Yücel'in, birisinin çevirmeni, diğerinin yazarı olduğu söz konusu romanlardaki bazı ayrıntıların örtüşmesi de dikkati çekmektedir.

DİPNOTLAR

- 1 J. K. Huysmans, *Tersine*, (çev. Tahsin Yücel), YKY, İstanbul, 2003, s. 10.
- 2 Oscar Wilde, *Dorian Gray'in Portresi*, (çev. Ferhunde Gökyay-Orhan Şaik Gökyay), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1938, s. 157.
- 3 Huysmans, *age.*, s. 33.
- 4 Tahsin Yücel, *Mutfak Çıkmazı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1991, s. 9.
- 5 *Age.*, s. 10.
- 6 *Age.*, s. 10.
- 7 *Age.*, s. 9.
- 8 *Age.*, s. 17.
- 9 *Age.*, s. 21.
- 10 Ruth Plaut Weinreb de romanın yapısal teknikleriyle ilgili makalesinde Huysmans'ın des Esseintes vasıtasıyla manevî dünyayı maddileştirdiğini, des Esseintes'in de kendi yapay hayatı ve sanat vasıtasıyla maddî dünyayı manevileştirdiğini belirtmekte ve yazarın, her ikisi de maddî dünyayla çatışma içinde olan sanat ideali ile gerçeklik idealinin sentezini yaptığını ifade etmektedir. Huysmans'ın özgünlüğünün de bir şahıs vasıtasıyla şiirin saşkın ilgi alanını, estetik soyutlamayı ifade etmesinde yattığını vurgulayan Weinreb'e göre bu tasarım, Huysmans'ın iyice farkında olduğu yapısal zorluklar sunmaktaydı. (Ruth Plaut Weinreb, "Structural Techniques in A rebours", *The French Review*, Vol. XLIX, No: 2, December, 1975, USA, s. 223.)
- 11 Huysmans, *age.*, s. 71.
- 12 *Age.*, s. 209-210.
- 13 Yücel, *age.*, s. 49.
- 14 Huysmans, *age.*, s. 213.
- 15 *Age.*, s. 218.
- 16 Yücel, *age.*, s. 131.
- 17 *Age.*, s. 142.
- 18 Jean-Paul Sartre, *Duvar*, (çev. Vedat Ürettürk), Ataç Kitabevi, İstanbul, 1959, s. 46.
- 19 Yücel, *age.*, s. 144.

KAYNAKÇA

- Huysmans, J. K. , *Tersine*, (çev. Tahsin Yücel), YKY, İstanbul, 2003.
- Sartre, Jean-Paul, *Duvar*, (çev. Vedat Ürettürk), Ataç Kitabevi, İstanbul, 1959.
- Weinreb, Ruth Plaut, "Structural Techniques in A rebours", *The French Review*, Vol. XLIX, No: 2, December, 1975, USA, s. 222-233.
- Wilde, Oscar, *Dorian Gray'in Portresi*, (çev. Ferhunde Gökyay-Orhan Şaik Gökyay), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1938.
- Yücel, Tahsin, *Mutfak Çıkmazı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1991.